

נאציזם ושואה

1933-1945

© אהד שקד

ohad.shaked@sisma.org.il

050-9171994

מדינת ישראל
משרד החינוך

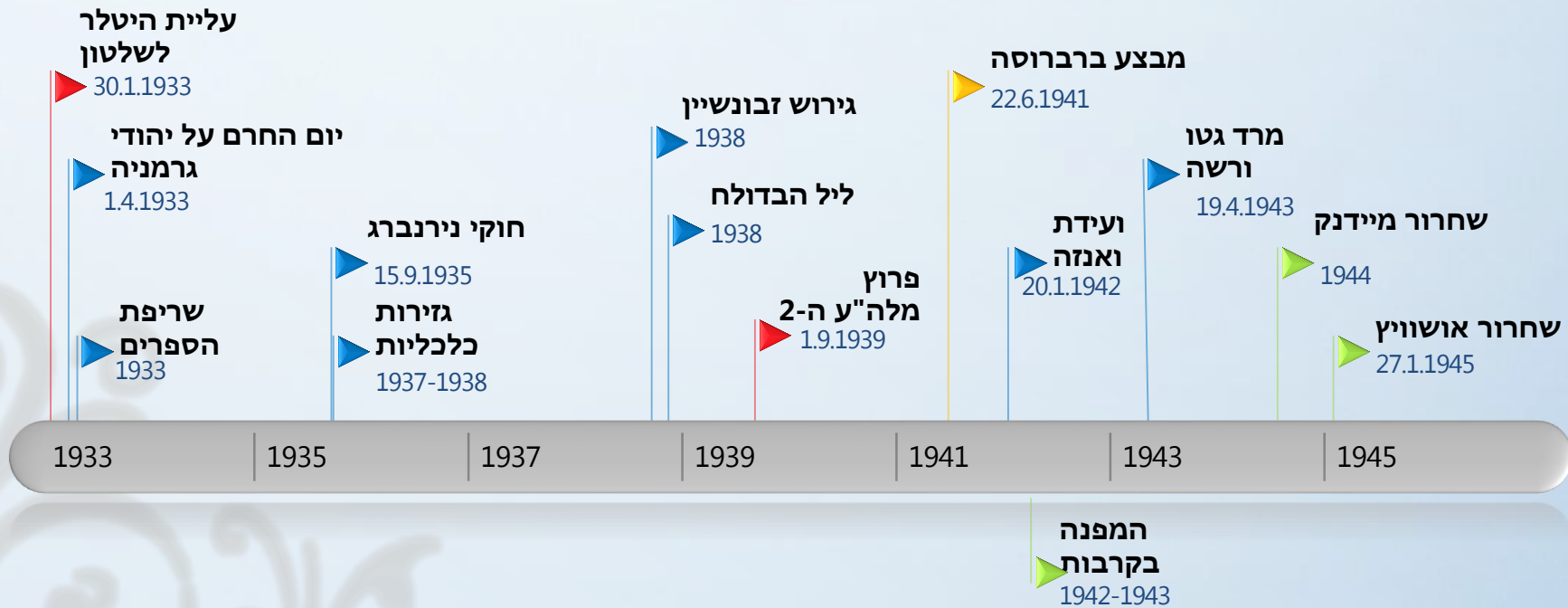
בס"ד

"התגלות ה' בעולמו – בשנתי תחומים היא:
הטבע וההיסטוריה. לא ראי זה כראי זה,
והצד השווה שבהם שהארץ פנים והסתר
פנים משמשים בהם בעירבוביא"
הרב יואל שוורץ, "השואה"

ציר הזמן

תוכן היחידה

1. ייחודה של האנטישמיות הנאצית נגד יהודים ונגד היהדות

- א- האידיאולוגיה הנאצית והקשר שלה אל האנטישמיות המודרנית והמסורתית.
- ב- הצגת היהדות והמוסר היהודי כאנטי-תיזה לגזע הארי ולאנושות.

2. שלבים במדיניות האנטי-יהודית של גרמניה הנאצית, 1933-1939

- א- יישום האידיאולוגיה האנטי-יהודית בגרמניה 1933-1939 – תעמולה נאצית אנטי-יהודית; חרם ושריפת הספרים; איסור שחיטה; חקיקת חוקי הגזע (חוקי נירנברג וביטול האמנציפציה); אריזציה;
- ב- 1938 – שנת המפנה – ליל הבדולח ומאסר המונים.

3. מלחמת העולם השנייה

- א- 1939-1941 – הפלישה לפולין, הסכם ריבנטרופ-מולוטוב, הקרב על בריטניה, הצדדים במלחמה
- ב- 1941-1942 – מבצע ברברוסה, פרל הרבור והצטרפות ארה"ב למלחמה.
- ג- 1942-1943 – המפנה במלחמה – אל עלמיין, סטלינגרד, דרום איטליה, נורמנדי
- ד- 1944-1945 – כניעת גרמניה, פצצת האטום.

4. הפתרון הסופי

- א- המדיניות נגד היהודים באזורים הכבושים 1939-1941 – התעללות ביהודים, הקמת מחנות עבודה וריכוז; אגרת הבזק, ריכוז היהודים בערים והקמת הגטאות, החרמת הרכוש היהודי.
- ב- 1941-1945 – הפתרון הסופי, מבצע ברברוסה, האיינזצגרופן, מחנות השמדה, ועידת ואנזה, האקציות בגטאות והשילוחים, חיסול הגטאות, חיסול המחנות וצעדות המוות.

ייחודה של האנטישמיות הנאצית

היהדות
והיהודים מול
תורת הגזע

האידיאולוגיה
הנאצית

מה ייחודה של האנטישמיות הנאצית וכיצד היא מתייחסת ליהודים
ואל היהדות?

האידיאולוגיה הנאצית והקשר שלה לאנטישמיות המודרנית והמסורתית

מרחב

הממדיה

אורג

הגזע

אנטישמיות

גזעית

עקרון

המנהיגות

תורת הגזע

- תורת הגזע טוענת שהאנושות מחולקת לגזעים שונים, ממש כמו בעלי החיים. בין הגזעים מתקיימת מלחמה רצופה כאשר כל גזע רוצה להתקיים בכל מחיר; זו דרך הטבע! כך יוצא שהחזק שורד והחלש נכחד. המלחמה בין הגזעים היא טובה וחיובית ואי אפשר בלעדיה. בלי מלחמת הגזעים העולם עלול להתנוון (להפוך למשותק). המאה ה-20 היא נקודת ההכרעה במלחמה בין הגזעים.
- התורה מחלקת את הגזעים לשלושה סוגים:
 - גזע יוצר תרבות (הגזע הארי, הגרמני) ועל כן הוא הגזע העליון והטוב ביותר.
 - גזע נושא תרבות (הסלבים) שהוא מחקה התרבות הארית.
 - גזע הורס תרבות – גזע שמטרתו השמדת הגזעים האחרים. היהודים והשחורים נמנים בגזע זה.

מרחב מחייה

- האידיאולוגיה הנאצית מאמינה שעם בריא הולך ומתרחב כל הזמן ועל כן הוא זקוק ל**מרחב מחיה**, אשר יספק לו יותר משאבים – מזון, מחסה (מגורים) ובעיקר שטח. כמו אצל בעלי החיים, כך אצל בני האדם – הצורך בהגדלת מרחב המחיה הוא טבעי.

- גרמניה לא מספיקה לגזע הארי, והיא צריכה להתרחב על חשבון פולין ורוסיה במזרח, כיוון ששם העמים הנחותים יותר (הסלאבים) ואזורים אלו פוריים ביותר (פולין נקראת 'אסם התבואה של אירופה').

אידיאולוגיה

השקפת עולם, רעיון כלשהו שמוביל את האדם במחשבותיו.

הכלס הארי

מקור הגזע הוא בקרב ההרים האריים בהודו, משם עברו השבטים לצפון והגיעו לאירופה.

- בנוסף היטלר מדבר במרחב המחיה על כך שבכל מקום בו יש גרמנים צריך להיות גרמניה (אוסטריה וחלק מצ'כוסלובקיה).
- היטלר מדבר על החזרה של אזורים שנלקחו מגרמניה בעקבות הסכמי ורסאי כמו אלזס ולורן שבצרפת.

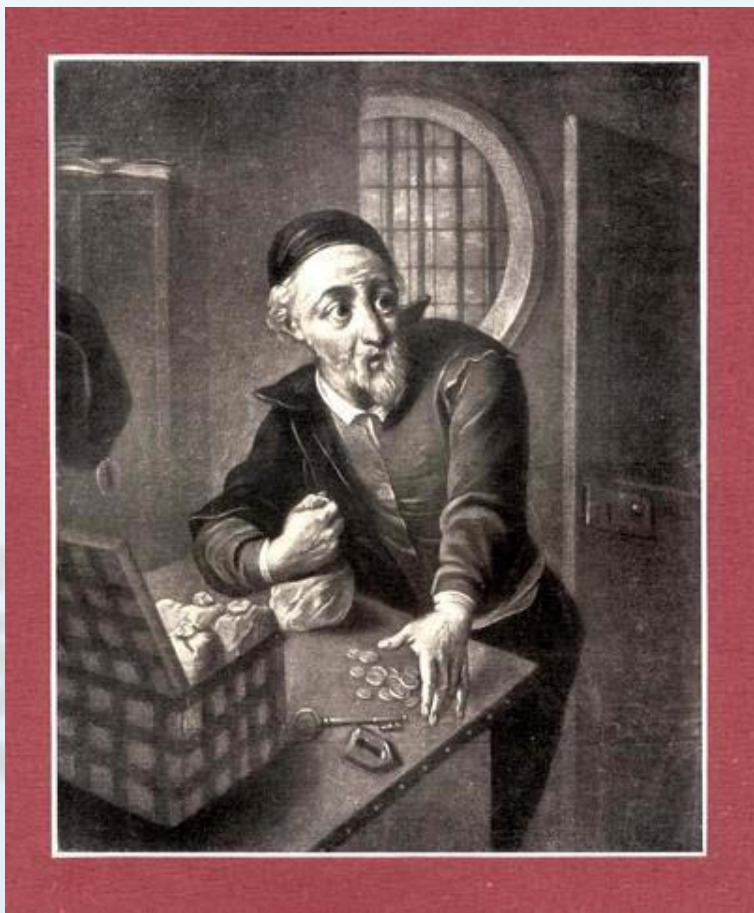
עקרון המנהיגות

- האידיאולוגיה הנאצית היא טוטליטרית ולכן מאמינה שבראש העם צריך לעמוד אדם אחד (הפיהרר, המנהיג), ויש מקום רק לדעה (הנאציזם) אחת ולמפלגה אחת (הנאצית).
- רצון הפרט צריך להתבטל אל מול המנהיג, כי המנהיג הוא היחיד שיודע מה נכון ומה טוב לעם. האידיאולוגיה הנאצית מאמינה **שיצר האדם רע מנעוריו** ועל כן אינו יודע מה טוב עבורו.
- האמונה במנהיג ובדרך שלטונו מחייבת צייתנות עיוורת ללא תנאי, ללא היסוסים וללא רטט של מוסריות.

אנטישמיות

- האנטישמיות המודרנית, הגזעית-גזענית, סברה כי המהות השלילית נמצאת בכל יהודי ומדובר בעניין ביולוגי ותורשתי.
- אם בימי הביניים היה יכול היה להשתחרר משנאת ישראל על-ידי המרת דתו וקבלת האמונה הנוצרית, הרי שעפ"י האנטישמיות הגזענית החדשה אין בכך שום מפלט!
- בעבר היהודי היה נבדל במראהו ובשפתו ועורר עליו את השנאה, ואילו "היהודי החדש" עפ"י האנטישמיות המודרנית, לא נבדל מסביבתו. הוא לבוש כמו בני ארצו ומדבר גרמנית וצרפתית רהוטה.
- אבל למרות זאת – יהדותו חבויה בגופו ובתכונותיו התורשתיות ולכן היא זדונית יותר כי היא מוסתרת.

קריקטורה אנטישמית: תאוות הבצע של היהודי

קריקטורה אנטישמית: היהודי המשתלט על העולם

האידיאולוגיה הנאצית נגד היהודים ונגד היהדות

- האידיאולוגיה הנאצית מבטאת את ההבדל בין האנטישמיות המודרנית למסורתית. בעוד שבאנטישמיות המסורתית היהודי נתפס כחלק מהכלל – היהדות, באנטישמיות הגזעית הייתה הפרדה בין האדם היהודי לבין הדת היהודית.
- הנאצים כיוונו שנאתם גם לאדם היהודי וגם לדת היהודית.

הטענות נגד האדם היהודי

- היהודים אינם מסוגלים לייסד מדינה משלהם ולקיים אותה, כיוון שהם חסרי יכולת לעבוד וליצור. הריחוק שלהם מהטבע ומהאדמה הופכים אותם **לעם טפילי מובהק**, בניגוד לגזע הארי היוצר.

- היהודי הטפיל חי בקרב האומות, אבל מעולם לא רצה להתמזג בקרבם. סימני ההיכר החיצוניים שלהם (שפה גרמנית ולבוש גויי) נועדו להסוות את דמותו האמיתית ואת מטרתו להשתלט על העמים האחרים. לפי תפיסה זו קיימת קנוניה (קונספירציה) של היהודים להשתלט על העולם מבחינה כלכלית, תרבותית, אמנות, ספרות ותקשורת. תפיסה זו התבססה על **הפרוטוקולים של זקני ציון**.

הפרוטוקולים של זקני ציון

פרשה אנטישמית במאה ה-19 בה נמצאו לכאורה רשימות (פרוטוקולים) של זקנים יהודים שמתכוונים להשתלט על העולם מבחינה כלכלית תרבותית וחברתית.

- היהודים מזהמים את הדם הארי-גרמני ע"י התבוללות ונישואי תערובת. היהודים עושים זאת בכוונה כדי להשחית ולקלקל את הגזע הגרמני הטהור והמשובח.
- היהודים עומדים בראש תנועות סוציאליסטיות שהן האויבות הגדולות של גרמניה. מטרת התנועות הסוציאליסטיות והקומוניסטיות להביא שוויון ללא הבדל דת, גזע ומין. אם הדבר יתממש – תתבטל ההיררכיה הגזעית ותתבטל עליונותו של הגזע הארי.
- היהודים שואפים להביא חורבן על הגזע הארי.

הטענות נגד הדת היהודית

- היהדות מטפחת את המוסריות והרחמים, העזרה והצדקה. לעומת זאת הנאציזם מדגיש את ערך הכוח שמעל החוק ואת זכותו של החזק לחסל את החלש כדי להשיג מטרותיו.
- היהדות מטפחת את המצפון בתחושה האנושית היסודית שהיא אבן בוחן לכל מושגי הטוב והרע ומשום כך ישנה אחריות לכל פרט על כל מעשיו, לעומת זאת הנאציזם מדגיש את האמונה במנהיג הראשי ובדרך שלטונו המחייבת צייתנות. עיקרון זה מבטל את המצפון האנושי והשתקת כל רגש אחריות בלב האדם על כל מעשיו.

שלבים במדיניות האנטי-יהודית בגרמניה 1933-1939

1938 – שנת
המפנה

יישום
האידיאולוגיה
הנאצית

כיצד יישמו הנאצים בגרמניה בשנים 1933-1939 את האידיאולוגיה
הנאצית ומה מיוחד בשנת 1938 שנקראת "שנת המפנה"?

מדיניות הנאצים נגד יהודי גרמניה

- יהודי גרמניה הם סיפור של שילוב מוצלח לכאורה של יהודים בחברת הגויים.
- יהודי גרמניה ניתקו מהיהדות כל קשר לאומי והשאירו אותה על היותה דת בלבד (ללא לאום): "גרמנים בני דת משה", כלומר – בלאום אנחנו גרמנים ובדת אנו יהודים.
- יהדות גרמניה הצמיחה את ההשכלה בעם היהודי ואת התנועה הרפורמית, תנועה שהשילה מעליה קשרים רבים לדת היהודית ההלכתית.
- היהודים הגרמנים היו סמל ההשתלבות של היהודי בחברה הנכרית.

- רפובליקת ויימאר, שקמה לאחר מלה"ע ה-1 במקום האימפריה הגרמאנית, הייתה דמוקרטית והחוקה שלה העניקה ליהודים שוויון זכויות מלא.
- בעקבות כך היהודים לקחו חלק בתחומי החיים השונים – מדיני, תרבותי וכלכלי. ידועים שר החוץ רטנאו היהודי, המדען אלברט איינשטיין ועוד. השתלבות זו הביאה עמה גידול ניכר במספר נישואי התערובת.
- יהודי גרמניה הגדירו עצמם ראשית כאזרחי המדינה, וכ-12,000 מהם נפלו במלה"ע ה-1 למען גרמניה.

- ביהדות גרמניה נמצאו שלושה זרמים: יהודים מתבוללים ורפורמים, יהודים חרדים ויהודים ציוניים.
- היהודים הקימו ארגונים יהודיים ששיקפו את הלך הרוח היהודית-גרמנית: האגודה המרכזית של אזרחים גרמנים בני הדת היהודית ששיקפה את הרפורמים; "הסתדרות ציוני גרמניה" ששיקפה את הציוניים.

- עם עליית המפלגה הנאציונאל-סוציאליסטית (הנאצית) לשלטון, החל הממשל הנאצי בביצוע מדיניותו האנטישמית-גזענית נגד יהודי גרמניה.
- לנאצים הייתה מטרה ברורה במדיניות נגד היהודים:
- **בידוד חברתי** – הרחקת היהודים מהחברה הגרמנית.
- **בידוד כלכלי** – הרחקת היהודים מכלכלת גרמניה ונישולם ממעמדות הכלכליים.
- **סילוק היהודים מגרמניה** (גרמניה נקיה – יוֹדֶנְרֵיין).

חרם על יהודי גרמניה, 1933

- הממשל הנאצי מחליט להורות על חרם על יהודי גרמניה. אנשי האס.א.ה (S.A) והאס.אס (S.S) עמדו בפתחי החנויות וקראו לגרמנים לא לקנות מיהודים.

- החרם נמשך יום אחד כיוון שהגרמנים המשיכו לקנות אצל היהודים והממשל הנאצי חשש שהדבר יוביל לפגיעה בתדמיתה של גרמניה בעולם כרגע.

שריפת הספרים, 1933

- הממשל הנאצי מוציא לפועל שריפה של ספרים של יהודים ושל מתנגדי המשטר הנאצי, במטרה להוקיע (להרחיק, להוציא) את התרבות היהודית ולהפריד אותה מהתרבות הארית הטהורה.

גזירות כלכליות

- גרמניה חששה שבשל עזיבת יהודים רבים את גרמניה, הם ייקחו איתם את ההון האישי שהיה להם, ועל כן נחקק חוק האוסר על הוצאת כספים מגרמניה. המשמעות היא שניתן לעזוב רק עם 200 מארק הנחוצים להוציא רשיון הגירה למדינה אחרת. דבר זה גרם ליהודים רבים לשקול שוב את העזיבה. בעקבות חתימה על **הסכם ההעברה** עם התנועה הציונית (חיים ארלוזורוב) יהודים יכלו לעלות לארץ-ישראל ביתר קלות, וכספם לא הוקפא בגרמניה אלא נקנו בו סחורות גרמניות ליישוב היהודי. אמדן ההון היהודי נאמד על 12 מיליארד מארק.

חוקי נירנברג, 1935

- חוקים אלו נחקקו בעיר נירנברג בגרמניה. החוקים היו הבסיס החוקתי להרחקה של היהודים מהחברה, התרבות, הכלכלה והפוליטיקה הגרמנית.
- חוקים אלו קבעו בין היתר מיהו יהודי – מי ששניים מסביו יהודים נחשב בן תערובת, מי ששלושה מסביו יהודיים נחשב יהודי לחלוטין.
- חוקי נירנברג קבעו:
 - יהודי אינו יכול להיות אזרח הרייך השלישי (גרמניה), אין לו זכות הצבעה בעניינים פוליטיים והוא אינו יכול לכהן במשרה ציבורית.
 - נישואין בין יהודי לאינו יהודי אסורים, וכל הנישואים הללו מבוטלים.
 - כל יחסים בין יהודים לאינם יהודים אסורים בהחלט.
 - יהודים אינם רשאים להעסיק במשק בית נתינים גרמנים למטה מגיל 45.

ייחודה של האנטישמיות הנאצית ♦ שלבים במדיניות האנטי-יהודית ♦ מלחמת העולם השנייה ♦ הפתרון הסופי

Die Nürnberger Gesetze

Deutschblütiger

Diagram showing inheritance of German blood (white circles) and Jewish blood (black circles) for a German citizen. It illustrates how a German citizen can lose their status by marrying a Jew.

Mischling 2. Grades

Diagram showing inheritance for a second-degree mixed-blood. It shows how a German citizen and a first-degree mixed-blood can have a second-degree mixed-blood child.

Mischling 1. Grades

Diagram showing inheritance for a first-degree mixed-blood. It shows how a German citizen and a second-degree mixed-blood can have a first-degree mixed-blood child.

Jude

Diagram showing inheritance for a Jew. It shows how a first-degree mixed-blood and a second-degree mixed-blood can have a Jewish child.

Jude

Diagram showing inheritance for a Jew. It shows how a first-degree mixed-blood and a Jew can have a Jewish child.

Erbengesetz

Table defining the legal status of individuals based on their ancestry.

Deutschblütiger	White circle	German citizen
Mischling 2. Grades	Half white, half black circle	Second-degree mixed-blood
Mischling 1. Grades	Three-quarters white, one-quarter black circle	First-degree mixed-blood
Jude	Black circle	Jew

Sonderfall bei Mischlingen 1. Grades

Special case for first-degree mixed-bloods. It shows how a first-degree mixed-blood can be considered a Jew if they have a Jewish spouse or child.

Kriegsbürgergesetz vom 15.9.1935

Law for the Protection of the German Nation and German Honor, September 15, 1935.

טבלה המגדירה מבחינה גנטית מסב ועד נכדו יהודים ובני-תערובת למיניהם לצורך הפעלת חוקי נירנברג. הצבע השחור מסמל את היהודי והלבן את הארי.

© אוהד שקד ohad.shaked@sisma.org.il 050-9171994

צד ימין: נקבה, צד שמאל: זכר. לבן – ארי, שחור – יהודי

משמעות חוקי נירנברג:

- חוקי נירנברג מבטאים את החקיקה האנטישמית-גזענית כחלק ממדיניות ברורה של גרמניה הנאצית.
- מדובר במימוש הלכה למעשה של האידיאולוגיה הנאצית.
- הרעה משמעותית מבחינת זכויותיהם המשפטיות של היהודים, שמעתה אינם זכאים להגנה.
- חוקים אלו שמו קץ באופן מוחלט לשוויון האזרחי ולאמנציפציה בגרמניה.
- לאחר חוקי נירנברג חלה רגיעה מסוימת במדיניות האנטי-יהודית, בעקבות האולימפיאדה, ובעקבות המעמד היציב שרכש הרייך השלישי בקרב הציבור בתחום התעסוקה (האבטלה כמעט וחוסלה לגמרי). המטרה הייתה להכין את גרמניה למלחמה מבחינה כלכלית וצבאית.

אריזציה

- משמעות המילה 'אריזציה' היא – הפיכת רכוש יהודי לרכוש ארי, גרמני.
- במהלך השנים 1933-1945 פעלו הגרמנים בכל הגזרות הן בגרמניה עצמה והן במדינות הכבושות כדי לשדוד את הרכוש היהודי ולהעבירו לידי "ידיים גרמניות". גם יהודים שנרצחו והשאירו אחריהם רכוש – רכוש זה הועבר לידיים גרמניות.
- ההנהגה הגרמנית ראתה חשיבות גדולה בגזלת הרכוש היהודי במטרה "לתקן" את המצב בו היהודים גנבו מהם בכל השנים לכאורה.

תעמולה

- במשך השנים 33-39 פעלה בגרמניה תעמולה אנטי-יהודית באופן מרוכז ותוקפני.
- מטרת התעמולה הייתה ליצור שטיפת מוח לפיה היהודים הם האסון של גרמניה וכל אסונותיה של גרמניה תלויים בה.
- אחראי התעמולה היה יוזף גבלס, שר התעמולה. הוא נחשב לגאון בנושא והצליח להפוך את העם הגרמני בתוך שש שנים מעם שוחר תרבות לשוחר מלחמה.

1938 – שנת המפנה

- בעקבות ההצלחות הכלכליות של הממשל הנאצי בגרמניה, הרווחה הכלכלית, ובעקבות השתיקה של מדינות המערב לאור המדיניות התוקפנית של היטלר, הממשל הנאצי הבין שהמערב לא יבוא לעזרת היהודים ולכן יכול היה להמשיך במדיניותו האנטי-יהודית. החל מ-1938 חל מפנה ברגיעה של המדיניות האנטי-יהודית שהייתה בשנים 1936-7.

- אולם למגמת המפנה היו סיבות נוספות:

– כישלון ועדת אוויאן הוכיח להיטלר שהעולם לא ימהר לסייע ליהודים.

– היערכות גרמניה למלחמה והרצון לשדוד את רכוש היהודים כדי לממן בו את ההוצאות – הלך גבר.

וסינת אויאן

ועידה שהתכנסה ב-1938 לאחר שיהודי ארה"ב הצליחו להוביל מהלך בו המדינות הדמוקרטיות יתכנסו כדי לסייע ליהודים לברוח מגרמניה. תוצאות הוועידה היו שאף מדינה למעט אחת לא הסכימה לסייע ליהודים לעזוב את גרמניה.

גזירות חברתיות וכלכליות

- **גזירות חברתיות וכלכליות (38-39)** – הגרמנים ממשיכים בהרחקת היהודים מחיי החברה והכלכלה הגרמניים – יהודים נדרשים לשאת תעודות זהות שעליהן מוטבעת האות J לסמן שהם יהודים; שם היהודייה נקבע כ'שרה' ושם היהודי נקבע 'ישראל' או 'אברהם'; נאסר על היהודים ללמוד בבתי ספר גרמנים, נאסר עליהם לגדל כלבים ולהיכנס לגנים ציבוריים, אסור היה להם להיכנס לחנויות, בתי מלון ומופעי בידור שנועדו לגרמנים בלבד. בנוסף, בוטלה ההכרה של המדינה במוסדות ובגופים היהודיים, החל תהליך של "אריזציה" – הפיכת הרכוש היהודי לרכוש ארי. אילצו את היהודים למכור את נכסיהם וחלה עליהם חובה לדווח על רכוש ביותר מ-5000 מארק.
- כל אלו נועדו על מנת להמשיך במגמת הבידוד של היהודים ולהוביל יהודים לעזוב את גרמניה.

גירוש זבונשין

- בהתאם לתכנית הממשל הנאצי לנקות את גרמניה מיהודים (יודנריין), מגרש הממשל הנאצי עשרות אלפי יהודים בעלי אזרחות רוסית או פולנית. באוקטובר 1938 מגרשת גרמניה 17 אלף יהודים בעלי אזרחות פולנית לעבר פולין, אולם פולין מסרבת לקבל אותם, בטענה שעפ"י החוק הפולני הם לא נקראים אזרחים. במשך חודשים הם נמלטים מצד אל צד וחיים חיי עוני, רעב ומחלות בגבול פולין-גרמניה. רק לאחר חודשים ארוכים מאשרת פולין ליהודים להיכנס לשטחה, בעקבות משא ומתן עם גרמניה.

יהודים שגורשו לזבונשין

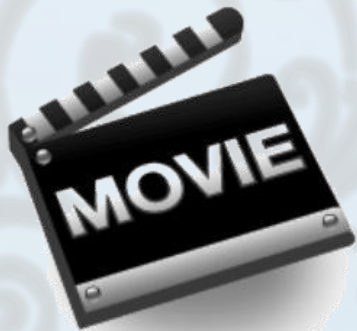

ליל הבדולח, 1938

- בין המגורשים לפולין היו הוריו של צעיר יהודי שלמד בצרפת בשם **הרשל גרינשפן**. גרישנפן חש ממורמר על הגירוש האכזרי שבוצע וביקש להתנקש בחייו של שגריר גרמניה בצרפת, אך במקום זאת רצח את יועץ השגרירות פום-ראט.
- מעשה זה שימש עילה מידית לפתוח בפוגרום נגד יהודי גרמניה, שהיה מוכן עוד מבעוד מועד לזמן הנכון, מבחינת הגרמנים. בליל ה-9 בנובמבר 1938 פשטו יחידות נאציות בשיתוף עם ההמון הגרמני על מבנים יהודיים. במשך הלילה הוצתו כ-1000 בתי כנסת, ברחבי גרמניה ואוסטריה, נשרפו ונשדדו כ-800 חנויות, מאות בתי ספר ובתי מגורים נהרסו או ניזוקו ובתי קברות יהודיים חוללו.

הרשל גרינשפן

- בסיום הפוגרום נדרשו היהודים לשלם קנס של מיליארד מארק על כך שבגללם החל הפוגרום. 91 יהודים נרצחו וכ-30 אלף נשלחו למחנות ריכוז.
- בשל הזגוגיות הרבות בלילה זה גבלס קרא לו 'ליל הבדולח'.

משמעות איל הכחל

- לראשונה נערכה פגיעה פיזית של ממש ביהודים באדמת גרמניה. אם עד עתה הפגיעה ביהודים הייתה חוקתית וחברתית, הפגיעה עתה הפכה להיות פיזית של ממש.
- הפוגרום בודד לגמרי את היהודים מהחברה הגרמנית, ובעקבותיו הוחמרו הגזרות האנטי-יהודיות אף יותר.
- עתה היהודים נדרשו לעזוב את גרמניה, לא עוד מרצון, אלא מכפייה.

מלחמת העולם השנייה 1939-1945

1941-1942

1939-1941

1944-1945

1942-1943

מה ייחודה של האנטישמיות הנאצית וכיצד היא מתייחסת ליהודים
ואל היהדות?

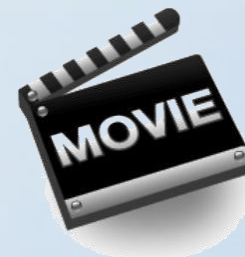
1939-1941

דנציג

פרוסיה
המזרחית

- מדיניות החוץ התוקפנית של גרמניה הלכה והתעצמה החל מ-1938 – סיפוח אוסטריה וצ'כוסלובקיה, וברור היה כי פולין היא היעד הבא של היטלר.
- בקיץ 1939 דרשה גרמניה סיפוח של עיר הנמל דנציג בחזרה אליה (נלקחה ממנה בהסכם ורסאי) וכן של פרוסיה המזרחית (ר' מפה).

- באותה העת מדינות המערב ניהלו מו"מ עם בריה"מ על מנת לתקוף את גרמניה יחד משני כיוונים אם תתקוף את פולין.
- אולם סטלין הפתיע את מעצמות המערב בחתימת הסכם 'ריבנטרופ-מולוטוב' שהיה נקודת המפנה בהכנה למלחמה.

הסכם ריבנטרופ-מולוטוב

הסכם שנערך בין שתי המדינות
העוינות ביותר מבחינה אידיאולוגית –
גרמניה הנאצית וברית המועצות
הקומוניסטית, ב-23.8.1939, כלומר –
ימים ספורים לפני פרוץ מלה"ע ה-2.

ההסכם הוא חוזה אי התקפה של זו
על זו במשך 10 השנים הבאות. בנספח
הסודי להסכם הוחלט כי בפלישה
גרמנית לפולין, פולין תחולק בין
בריה"מ לבין גרמניה.

סטלין

- ארצות המערב הבינו שטעו בגישתן לגרמניה, וכי הפשרנות מולה מובילה אותן למלחמה מחודשת. ההכנות למלחמה ב"ספטמבר הקרוב" היו מוחשיות וצבאות בריטניה וצרפת, וכן האזרחים בהן, החלו להתכונן למלחמה.
- ב-1 בספטמבר 1939 פותחת גרמניה במתקפה על פולין. שיטת המתקפה הגרמנית – הבליץ גריץ – מלחמת בזק, הפתיעה את פולין - עם בוקר הופצץ כל חיל האוויר הפולני על הקרקע, ויחידות חיל רגלים ושריון פלשו במהרה אל תוך שטחי פולין. בתוך פחות מחודש נכבשה כל פולין כולה, וחלקה המזרחי, בהתאם להסכם ריבנטרופ-מולוטוב – ניתן לבריה"מ.
- כיבוש פולין לווה ברצח מסיבי של עשרות אלפי פולנים, כולל אנשי הכמורה והפוליטיקה הפולנית. גם צעירים רבים שילמו בחייהם.

האחד בספטמבר אמור היה להיות יום שמח ויום חג של ממש
בפולין – פתיחת שנת הלימודים!

כל הילדים, הנערים והמבוגרים הלכו יחד לבתי הספר ביום
הראשון במטרה להתחיל דרך של שנת לימודים חדשה.

בבוקר כבר נשמעו ההפגזות וכולם חששו, אבל לא היה ברור
עד כמה המלחמה תפרוץ ממש היום ולכן הלכו לבית הספר.

בשעה עשר בבוקר נכנסו כחמישים חיילים גרמנים לאחד מבתי
הספר בעיר לודז' ופתחו באש לכל כיוון. 754 תלמידים ולמעלה
מ-120 אנשי צוות נרצחו באכזריות.

- בעקבות כיבוש פולין בריטניה וצרפת מכריזות מלחמה על גרמניה, להפתעת גרמניה שהייתה משוכנעת שגם הפעם לא תהיה כל תגובה מהן. אולם הן עדיין לא פתחו במהלכים צבאיים שיוכלו ליצור חזית שנייה ולהקל בכך על הצבא הפולני.

אנרל גוברנמן

שטח במערב פולין שבעבר היה חלק מהאימפריה הגרמנית ונלקח ממנה בהסכמי ורסאי בתום מלח"ע ה-1. בעקבות כיבוש פולין חלק זה סופח (הוחזר) לגרמניה והוקם בו "ממשל כללי" (מעין ממשלה) כפוף וחלק מהשלטון הנאצי.

- פולין חולקה לשלושה שטחים – מזרח פולין נכבש ע"י ברית המועצות; מרכז פולין הפך לאזור שנקרא "גנרל גוברנמן" (הממשל הכללי), בו רוכזו כל ה'לא רצויים' – יהודים, פולנים, צוענים ואספסוף, ומערב פולין סופח לגרמניה (ר' מפה).

- בחודשי המלחמה הראשונים הצרפתים והאנגלים לא פעלו מלחמתית. צרפת הרגישה מוגנת בשל קו מז'ירנו – קו ביצורים במזרח צרפת בגבול עם גרמניה, שנועד לעצור התקפה של גרמניה. בהמשך יעקפו הגרמנים את קו ההגנה ויכבשו את צרפת דרך בלגיה.

קו מל'רנו

בעקבות מלה"ע ה-1 הקימו הצרפתים קו של חפירות לאורך גבול צרפת-גרמניה שמטרתו למנוע חדירה של צבא גרמניה לצרפת. אולם במלה"ע כבשה גרמניה את צרפת מהצפון והקו הוכח כלא יעיל.

הקרב על בריטניה

- לאחר כיבוש כל מדינות מערב אירופה בסתיו 1940 – דנמרק, נורבגיה, הולנד, בלגיה וצרפת – מתפנה גרמניה לרצונו של היטלר לכבוש גם את בריטניה.

- שליטה על בריטניה תעניק לו שליטה על רוב האזורים בעולם.

- מאחר שבריטניה היא אי, אין באפשרות גרמניה לכבושה דרך כוחות יבשה אלא רק אוויר (הצי הימי של בריטניה הרבה יותר חזק מאשר לגרמניה)

- במשך חודשים ארוכים גרמניה ממטירה פצצות אדירות על האוכלוסייה בלונדון כדי לגרום לממשלה הבריטית להיכנע.
- צ'רצ'יל, ראש הממשלה הבריטי, אינו נכנע וחיל האוויר הבריטי נלחם שוב ושוב נגד חיל האוויר הגרמני עד שגרמניה נסוגה ומפסיקה את התקיפות.

1941-1942

- ביוני 1941 מפרים הגרמנים את הסכם ריבנטרופ-מולוטוב ופולשים לברית המועצות במבצע שנקרא 'מבצע ברברוסה'.

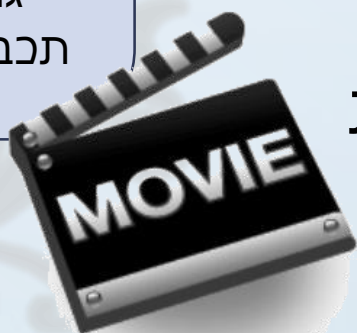
- עד מהרה הופכת המלחמה עם ברית המועצות להתגוששות מתישה בין שני צבאות אדירים על שטח אדמה עצום.

- המלחמה עם ברית המועצות אינה עוד מבצע צבאי, אלא מערכה בעלת יסודות ויעדים כלכליים, אסטרטגיים ואידיאולוגיים.

הסכם ריבנטרופ- מולוטוב

הסכם שנחתם בין גרמניה לבריה"מ טרם מלה"ע ה-2, בו הסכימו הצדדים כי בפלישה של גרמניה לפולין, בריה"מ לא תכריז מלחמה על גרמניה, ובתמורה תכבוש את מזרח פולין

פרל הארבור, ארה"ב מצטרפת למלחמה

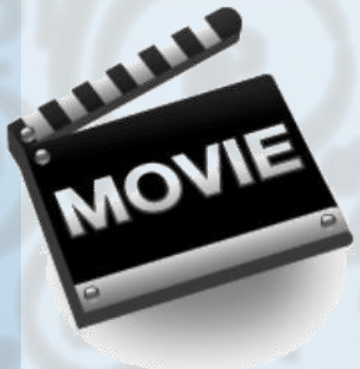
- חזית נוספת במלחמה התקיימה גם בין ארה"ב ליפן.
- באותה התקופה יפן הייתה מדינה טוטליטרית כמו גרמניה ואיטליה – והיה לה ברית עם שתייהן.
- בימים שלפני התקיפה בפרל הארבור יפן וארה"ב ניהלו לכאורה משא ומתן לגבי רגיעה ושליטה באוקיינוס (להזכירכם האוקיינוס ממערב לארה"ב והאוקיינוס ממזרח ליפן – הוא אותו ים).
- יפן החליטה לפתוח במתקפה אכזרית ב-7.12.1941. טייסים מתאבדים (קמיקזה) יפנים טסו עם מטוסים מלאי פצצות והטילו את הפצצות על צי האניות המערבי של ארה"ב בנמל פרל הארבור.

- מאחר וידעו הטייסים שלא יוכלו לחזור בגלל שאין להם דלק הטילו את עצמם עם המטוס אל תוך ספינות הקרב האמריקאיות.
- התוצאה הייתה אבידה קשה מאוד של יותר מ-3000 חיילים, 12 אניות מלחמה ונוסעות מטוסים הושמדו.
- הנשיא רוזוולט כינס שעות קצרות לאחר מכן את הקונגרס האמריקאי (ביום ראשון!) וקיבל אישור מהקונגרס לצאת למלחמה. לא היו מתנגדים.
- הנשיא אמר לעם: "היום נעשה פשע נפשע כנגד אמריקה. היפנים העירו את האריה משנתו ועתה לא הותירו לנו ברירה אלא להיכנס למלחמה. ה' יהיה עמנו".

1942-1943

- בשנתיים 1942-1943 חלו קרבות קשים בכל רחבי אירופה בין בעלות הברית (רוסיה, ארה"ב, בריטניה) לבין גרמניה.
- **הקרב הגדול על סטלינגרד** היה הקרב המרכזי בחזית המזרחית, כאשר הגרמנים ניסו לכבוש את העיר סטלינגרד, שהיא אחת הערים המרכזיות והגדולות בברית המועצות. הקרב והמצור על העיר נמשך במשך יותר מחצי שנה! מיולי 1942 ועד פברואר 1943.

- בקיץ 1942 החל המבצע על כיבוש העיר, כשהגרמנים משוכנעים שהרוסים יעזבו את העיר באותה המהירות שעזבו את הערים הקודמות, אלא שהייתה להם הפתעה והרוסים לא רק שלא עזבו את העיר אלא ראו בקרב הזה את המשמעותי בכל הקרבות במלחמה.

- כאשר הגיע החורף, הגרמנים החלו להתקשות בתנועה, ולעומתם הרוסים, שרגילים לחורף הקשה, שינו את המאזן והחלו להביא לתבוסתה הראשונה של גרמניה במזרח אירופה.
- בסופו של דבר גרמניה נסוגה ולמעשה משלב זה מתחילה בהפסדה במלחמה במזרח אירופה.

- קרב נוסף ומכריע במלה"ע ה-2 הוא **הקרב באל-עלמיין** שבמצרים.
- בעלות הברית – ארה"ב ובריטניה – ניסו במשך תקופה ארוכה להדוף את גרמניה מהתקדמותם בצפון אפריקה. מפקד הצבא הגרמני, הגנרל רומל ("שועל המדבר") נחשב לאחד מהמצביאים הגדולים, והמלחמה בין הצבא הגרמני לצבא בעלות הברית היה קשה מאוד.
- באוקטובר 1943 ניתנה האות לקרב הגדול והמרכזי אחרי שני קרבות נוספים באזור. המטרה הייתה להדוף את הגרמנים ולהביא לתבוסתם באפריקה.
- הגנרל הבריטי מונטגומרי הנהיג את הקרב כנגד הגרמנים בצפון אפריקה ובדרך נס הצליח לגבור על הצבא הגרמני באזור זה והביא לתבוסתו.

ייחודה של האנטישמיות הנאצית ♦ שלבים במדיניות האנטי-יהודית ♦ **מלחמת העולם השנייה** ♦ הפתרון הסופי

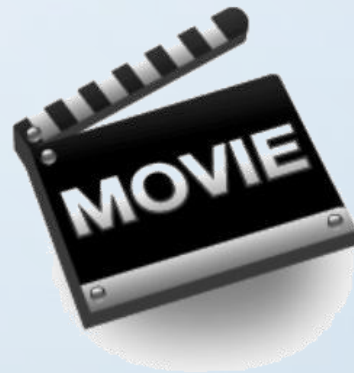
- הקרב האחרון בסדרת הקרבות שהובילו למפנה במלה"ע ה-2 היה **הקרב בנורמנדי** שבצרפת.
- ביוני 1944 פרצו בעלות הברית בצעד חסר תקדים מבחינה צבאית אל צרפת מצפון מערבה מחוף נורמנדי. זהו חוף סלעי וקשה לפריצה, ולכן גם הגרמנים לא הטיבו לשמור שם.
- בעלות הברית ניצלו את תנאי החוף ופרצו אל מערב צרפת והחלו בשחרור המדינה.
- הגנרל אייזנהאואר האמריקאי פיקד על המבצע, בו הוצנחו כ- 23,000 צנחנים שנועדו לסייע לחיילים הבריטים והאמריקאים שפלשו מהים אל החוף.
- לפנות בוקר עשרות אלפי חיילים פלשו אל חופי נורמנדי והביאו לנסיגת גרמניה מצרפת בתוך מספר חודשים.

1944-1945

- גרמניה לא הסכימה להיכנע בשום פנים ואופן במהלך החלק הראשון 1945.
- לאחר 14 יום בבונקר, מבין היטלר כי גרמניה הפסידה במלחמה ומתאבד ב-30.4.45
- מספר ימים לאחר התאבדותו, ב-8.5.45 – גרמניה נכנעת ללא תנאי.
- כעת ארה"ב עוברת באופן מסיבי כדי להכניע גם את יפן. יפן סירבה להיכנע למרות שארה"ב השיגו שליטה מלאה בכל האזורים בהם שלטה יפן.
- באוגוסט 1945 הטילה ארה"ב שתי פצצות אטום על יפן.

- פצצות האטום היו נשק חדשני שהביא באופן מיידי להריגתם של יותר ממאה אלף איש, והשאיר סימנים בדומם, בצומח בחי ובאדם במשך עשרות שנים לאחר מכן.
- פצצות האטום הוטלו על נאגאסאקי ועל הירושימה ועד היום היו פצצות האטום היחידות שהוטלו.

הפתרון הסופי

1941-1945

1939-1941

כיצד פעלו הגרמנים נגד היהודים בשנים 1939-1945 ומה היו שלבי ההשמדה של היהודים.

**כלל חשוב בחקר ובלימוד השואה:
אנחנו לא היינו שם, לא חווינו את החוויות שהיהודים
האומללים חוו.
אנחנו לא יודעים מה זה לרעוב ללחם ומה זה לאבד את
כל המשפחה שלנו במחלות קשות.
אנחנו לא יכולים להבין מה עברו אותם מסכנים ועל כן:**

**אנחנו לא שופטים אף אחד ואת
מעשיו של מישהו בשואה!
אנחנו לא בטוחים שאנחנו היינו
נוהגים אחרת מהגרוע ביותר**

1939-1941

- ערב פרוץ המלחמה גרו בפולין 3,300,000 יהודים. כ-2,100,000 נכללו בשטח הפולני שנכבש ע"י הגרמנים והשאר בשטח הרוסי (מזרח פולין).
- במשך השבועות הראשונים למלחמה הגבול המזרחי עם רוסיה היה פתוח וכ-300 אלף יהודים ברחו מזרחה, ומעטים מהם חזרו מאוחר יותר למשפחותיהם ולתנועות הנוער שהנהיגו.
- כיבוש פולין נעשה באלימות קשה הן כלפי התושבים הפולנים והן כלפי היהודים.

- היהודים וחלק מהפולנים הוגדרו כ'אויבי המשטר הנאצי', וככאלה – הם סבלו רבות מהגרמנים. חיילי ה"איינזצגרופן" (עוצבות המבצע) של המשטרה התלוו ל- **אס.אס** ול**וורמאכט** (הצבא הגרמני), כדי לפגוע במי שסווגו ע"י המשטר כמתנגדיו.

- בפולין פגשו הגרמנים בפעם הראשונה 'יהודים אמיתיים' – כפי שתאמו לסרטי התעמולה הנאצית: יהודים ברובם עם פאות וזקנים, לבושים שחור. דבר זה גרם לגרמנים לפרוק את יצריהם ביהודים.

האיינזצגרופן

אוגדות של לוחמים שתפקידן היה להגיע לאחר כיבוש המקום ע"י הצבא הגרמני, הוורמאכט, כדי להוציא להורג את כל מתנגדי המשטר הנאצי במקום. לרוב יחידות אלו רצחו בעיקר יהודים וקומוניסטים.

נשלחנו מפולין לפני שמונה ימים... ביישוב זה יש 16 אלף תושבים,
מהם 14 אלף יהודים אמיתיים, מלוכלכים ועם זקן, וגרועים מכפי
שהם מוצגים בדר שטרימר... האוכלוסייה מלאה מגיפות וזוהמה”

- עם הפלישה לפולין לא הכינו הנאצים תכנית מסודרת לטיפול באוכלוסייה היהודית. הוראות אלו הועברו ע"י **רֵיִינְהַרְדְּ הֵיִדְלֵר**, ראש משטרת הביטחון של הרייך, אל מפקדי עוצבות המבצע, **הַאֵיִנְזֶצְגְרוֹפֶן**, בשטחי הכיבוש. איגרת זו נקראת "**איגרת הבזק**".

אופן אגירת הצבא

- יש לרכז את כל היהודים בערים הגדולות שנמצאות בצומתי רכבות או בסמוך למסילות ברזל. יש לחסל קהילות יהודיות שמונות פחות מ-500 איש, ולהעבירן לעיר הריכוז הקרובה. כלומר, יש להקים גטאות בערים השונות שיכילו בתוכם את היהודים של העיר וסביבותיה.
- יש להקים 'מועצת יהודים' (יוֹדֶנְרַט) בכל קהילה שתורכב מ"אישים סמכותיים ומהרבנים שנותרו". היודנרט תישא באחריות לביצוע ההוראות שיינתנו בידי הגרמנים בדיוק ובמועד שנקבע.
- יש לחתור לאריזציה (הפיכת הרכוש לרכוש של ארים) של המפעלים היהודיים תוך התחשבות בצורכי הצבא, "לשם הבטחת האינטרסים של גרמניה".

ייחודה של האנטישמיות הנאצית ♦ שלבים במדיניות האנטי-יהודית ♦ מלחמת העולם השנייה ♦ הפתרון הסופי

מימין: יהודים
מוכים בלבוב.
משמאל למעלה
יהודי בלוקווע
(סבו של מאיר
דגן ראש המוסד
לשעבר).
למטה: יהודים
מושפלים
באחת העיירות.

ריינהרד היידריך

- ראש משטרת הביטחון של הרייך, מהוגי תכנית 'הפתרון הסופי' וועידת ואנזה. ידוע היה בשנאתו הרבה ליהודים ובאכזריות הרבה.
- נקרא 'הקצב מפראג' בשל יחסו לאוכלוסייה הצ'כית בצ'כוסלובקיה. אחראי לרציחתם של עשרות אלפי צ'כים, בברוטליות ובאכזריות.
- נרצח ע"י מחתרת צ'כית ב-1942.

גטאות

הגטו הוא אזור יהודי בתוך העיר המקומית. הגטו הוא בד"כ השכונה החלשה יותר, העתיקה וחסרת האמצעים. בגטו היהודים הוכנסו בצפיפות ובתנאי רעב קשים שיצרו בין היתר מחלות ותמותה "טבעית" מרובה.

מחנות ריכוז וסכורה

מחנות ריכוז הם מחנות בהם ריכזו את היהודים או את מתנגדי המשטר להמשך העברתם. **מחנות העבודה** הם מחנות בהם הועסקו היהודים בכפייה, בעבודות פרך קשות ורבים מתו בהם.

מחנות השמדה

מחנות שהוקמו במטרה אחת – הריגת יהודים באמצעות גז ושריפת גופותיהם: טרבלינקה, בלז'ץ, סוביבור ובירקנאו היו מחנות השמדה בלבד, ולעתים היו גם מחנות ששילבו גם עבודה וגם השמדה כמו מיידנק ועוד.

המדיניות הנאצית נגד יהודים בפולין

- המדיניות הנאצית לא הייתה דומה בכל המדינות הכבושות. יהודי מזרח אירופה, בעיקר יהודי פולין ולאחר מכן יהודי רוסיה, זכו למדיניות אחת, ויהודי מערב אירופה זכו למדיניות אחרת.
- בהוראת 'איגרת הבזק', ובאמצעות צווי המנהל המיוחד של פולין שבראשו עמד הנס פרנק חיי היהודים התערערו לחלוטין
- **ריכוז, בידוד והפרדה** – עשרות גזירות ותקנות הובילו לריכוז היהודים בגטאות, לבידוד שלהם מהחברה הפולנית ולהפרדה שלהם מחיי היומיום ומהקהילה הפולנית. ליהודים נאסר להעתיק מקום מגוריהם ללא אישור, הם חויבו לענוד טלאי צהוב, הנסיעה ברכבת נאסרה עליהם, חופש התנועה שלהם הוגבל באופן קיצוני וחנויותיהם סומנו.

• **הרס הבסיס הכלכלי** – כל העסקים שבעליהם אינם שוהים במקום או שמתנהלים באופן לא יעיל חייבים למסור אותם לגרמנים. כך חוסלו כמעט כל המפעלים ועסקי המסחר של היהודים. בידי היהודים נשארו רק חנויות ממכר קטנות. על היהודים נאסר להחזיק יותר מ-2000 זלוטי (הכסף הפולני), חשבונות הבנק שלהם הוקפאו. היהודים הוצרכו לשלם מסים כבדים, ולשם ערבות לקחו הגרמנים בני ערובה. כלומר, הדחיקה הכלכלית של היהודים לא נעשתה בגטו אלא עוד לפני כן, בחודשים הראשונים של הכיבוש.

• **שימוש בכוח העבודה היהודי** – הגרמנים השתמשו ביהודים לצורך עבודות כפיה קשות, בהן מתו יהודים רבים, כגון סחיבת משאות, ניקוי הרחובות מההפצצות ופינוי פסולת הבניינים וכו'.

- **פגיעה דתית ותרבותית ביהודים** – מערכת החינוך היהודית נסגרה, דבר שיכול היה לסייע מבחינה נפשית לילדים. נאסרו תפילות בציבור וקיום שיעורי תורה, בתי כנסת ובתי קברות חוללו, חוללו ספרי קודש וכלי קודש יהודיים ובוצעו עבודות כפייה בכל ימות השבוע, גם בשבת.
- **התעללות ביהודים** – חוסר הוודאות לגבי 'מה יקרה היום' היה אחד הגורמים לתחושת ההתעללות ביהודים. היהודים סבלו מאוד מהתעללות בהם, כגון גזיזת פאות וזקן, השפלה בניקוי הרחובות תוך כדי אלימות קשה. הנאצים עודדו את האוכלוסייה המקומית הפולנית ללכת בעקבותיהם והפולנים התעללו באכזריות ביהודים. תחושת הביזוי הייתה לא פחות גדולה מתחושת הנישול.

ייחודה של האנטישמיות הנאצית ♦ שלבים במדיניות האנטי-יהודית ♦ מלחמת העולם השנייה ♦ הפתרון הסופי

• גירוש היהודים לגטאות – זמן קצר לאחר

כיבוש פולין יצאה ההוראה המחייבת את היהודים לעקור משטחי מערב פולין שסופחו לרייך, לשטחי הגנרל גוברנמן (הממשל הכללי), וכך יותר מ-300 אלף יהודים עקרו מבתיהם. בהמשך כל יהודי הגנרל גוברנמן נצטוו לעבור לגטאות בערים.

• הגטאות הם שטח קטן בתוך העיר, רובע עירוני, בד"כ הרובע העתיק יותר, ובתוכו רוכזו עשרות אלפי ומאות אלפי יהודים. הגטו הראשון הוקם בעיר פיוטרקוב, והגטאות הגדולים ביותר היו ורשה, לודז' וקרקוב. היו גטאות 'פתוחים' שהיהודים יכלו לצאת לעבוד בהם מחוץ לעיר, והיו גטאות סגורים שאין יוצא ואין בא מן הגטו.

אנרשטאדט

שטח במערב פולין שבעבר היה חלק מהאימפריה הגרמנית ונלקח ממנה בהסכמי ורסאי בתום מלה"ע ה-1. בעקבות כיבוש פולין חלק זה סופח (הוחזר) לגרמניה והוקם בו "ממשל כללי" (מעין ממשלה) כפוף וחלק מהשלטון הנאצי.

ייחודה של האנטישמיות הנאצית ♦ שלבים במדיניות האנטי-יהודית ♦ מלחמת העולם השנייה ♦ הפתרון הסופי

מימין למעלה: יהודים בדרך לגטו קרקוב ומשמאל בדרך לגטו בגליציה

ייחודה של האנטישמיות הנאצית ♦ שלבים במדיניות האנטי-יהודית ♦ מלחמת העולם השנייה ♦ הפתרון הסופי

פעם אחת כאשר נאכתי לאורב החומה, נתקאתי בלזבס מקריחים. נהקרחו
עצמה הסתיימה, ונתרנה רק עוז משימה אחת. הלזבס הילודי הקטן שמעבר
האחר של החומה צרב היה אשכנזי. צרב הברכה עם שארית שלום

מחצית גופו כבר בצבצה מן החומה ואז החל לעצוק...

באותו כעס נשמעה קולו בגרמנית מהצד הארץ מילתית לעצור ולזבס וניסיתי
אמשק אותו במעירות ארוץ המלך, נתקעו ירכיו בתוך הברכה שהקירם בשתי
ידי ניסיתי אמשק אותו הוא המשיך לעצוק לעצוק צעקות נוראיות שמעתי
כיצד השוטרים מהצד השני מכים אותו מכות רצח...

כאשר נצאתי לבסוף אמשק אותו אזי כבר היה גוסס מפרקתו נשבר...

ייחודה של האנטישמיות הנאצית ♦ שלבים במדיניות האנטי-יהודית ♦ מלחמת העולם השנייה ♦ הפתרון הסופי

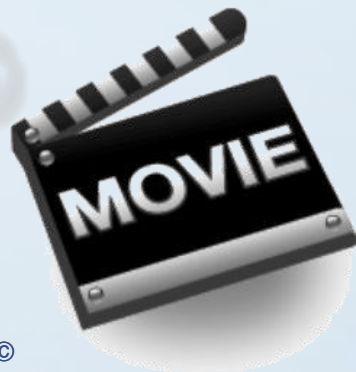

ייחודה של האנטישמיות הנאצית ♦ שלבים במדיניות האנטי-יהודית ♦ מלחמת העולם השנייה ♦ הפתרון הסופי

1941-1945

- בעוד שבשלב השני של המלחמה (החל מ-1942) מבחינה צבאית חלה נסיגה של הצבא הגרמני, בתחום המדיניות נגד היהודים חלה הרעה משמעותית והמדיניות הכללית של 'מוות טבעי' כתוצאה מהכליאה, הפכה למדיניות **שיטתית, תעשייתית ומוחלטת** – השמדה באופן מכוון לשם השמדה.
- ההיסטוריונים מעריכים כי בשנים 1941-1945 נרצחו רוב היהודים שמתו בשואה. החל מ-1941 רצח היהודים הפך לאובססיה ממש של הממשל הנאצי, עד לבניית מחנות מיוחדים שמטרתם השמדה של היהודים.

האייילנצ'רופן

אוגדות של לוחמים
שתפקידן היה להגיע
לאחר כיבוש המקום
ע"י הצבא הגרמני,
הוורמאכט, כדי
להוציא להורג את כל
מתנגדי המשטר
הנאצי במקום. לרוב
יחידות אלו רצחו
בעיקר יהודים
וקומוניסטים.

- עם כיבוש ברית המועצות השתנתה המדיניות כלפי היהודים. יהודי ברית המועצות נחשדו באופן מיידי כ'משתפי פעולה עם השלטון הקומוניסטי', שהייתה שנאתו הגדולה של המשטר הנאצי.
- ברוסיה חיו כחמישה מיליון יהודים, וריכוז מספר כה עצום נחשב למעמסה על הנאצים, ולכן החלו במדיניות חדשה – השמדה ממשית.

מדיניות הנאצים נגד יהודים בשטחי ברית המועצות

- ניתן לזהות שלושה דפוסי פעילות עיקריים בפעילות הנאצים בשטחי ברית המועצות הכבושה:

מחנות
השמדה

מדיניות גיסול
מייזי

מדיניות
גטאות כמו
בבולין

מדיניות דומה לזו שבפולין

יוזנרט

יוזנרט הוא מועצת
יהודים – גוף המפעיל
את הגטו ומתעסק
בחיי היהודים מבלי
שהנאצים יהיו
אחראים ישירות לחיי
היהודים. היוזנרט
דאג לחינוך, תעסוקה,
בריאות ותחזוקה. כמו
כן ליוזנרט היה גם
זרוע משטרתית
שדאגה לסדר בגטו.

- מדיניות דומה לזו שבפולין – בחלק מהשטחים הכבושים בברית המועצות המדיניות נגד היהודים הייתה דומה לזו שבפולין – החרמת הרכוש, התעללות וריכוזם בגטו. כמו כן היהודים היו צריכים לענוד טלאי צהוב, כל הזכויות המשפטיות והכלליות שלהם בוטלו והיה עליהם להקים יודנרטים.

מדיניות גטאות
כמו בפולין

- כך למשל היה בוילנא. לעתים קרובות חיילי עוצבות המבצע, בסיוע גדול של המקומיים הליטאים, חטפו יהודים מהגטו והובילו אותם לגיא הריגה סמוך (במקרה של וילנא היה זה פונאר). גיא הריגה הוא מקום בו מרכזים את היהודים ויורים בהם אל בורות שנחפרו לפני כן ע"י יהודים, ולפעמים המוצאים להורג עצמם צוו לחפור את הבורות. היו מקרים שיהודים הצליחו לברוח מבורות הירי בזחילה כשההמתה באותו היום הסתיימה וברחו אל היערות. הגרמנים נקטו שיטה של עמימות לגבי הרצח, וליהודים נמסר כי הם מפונים למחנות עבודה.

גיא הריגה

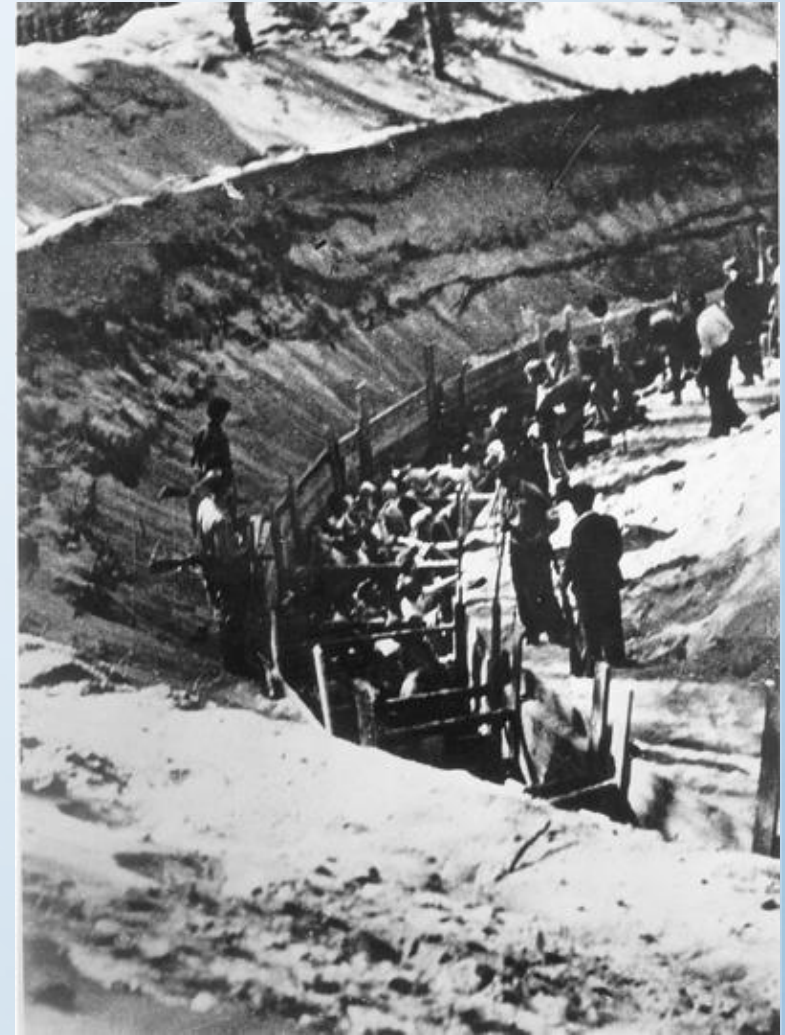

גיא הריגה הוא מקום הנמצא במרחק מה מהעיר, אליו הובלו היהודים. הם צוו לחפור בורות ענק (או שלעתים היו יהודים קודמים שכבר הכינו את הבורות עבורם) והם נורו אל הבורות הללו, בזה אחר זה.

בפונאר נרצחו 60 אלף יהודים. גטו וילנא חוסל שנתיים לאחר שקם. ⚡

גברים ונשים מתפשטים לפני הוצאתם להורג

הדרך אל פונאר. מעל ליהודים בתעלה שומרים חמושים

מדיניות חיסול מיידית

- ברוב השטחים הכבושים בברית המועצות, המדיניות הייתה של חיסול מידי ליהודים. כמו בוילנא, היהודים הוצאו מהערים ונשלחו לגאיות הריגה במרחק של כ-15-10 ק"מ מהעיר. כך גיא ההריגה באבי-יאר הסמוך לקייב הפך למצבה ל-60 אלף מיהודי קייב (100 אלף הספיקו לברוח טרם נכנסו הגרמנים). בבאבי יאר נרצחו בתוך יומיים 33 אלף יהודים. **בשום מקום בשואה לא נרצחו כ"כ הרבה ביומיים.**

מדיניות חיסול
מיידית

יהודים בדרכם האחרונה בפונאר

נשים יהודיות לפני רציחתן

ייחודה של האנטישמיות הנאצית ♦ שלבים במדיניות האנטי-יהודית ♦ מלחמת העולם השנייה ♦ הפתרון הסופי

למעלה: הוצאה להורג. למטה: בגדי הנרצחים בבאבי-יאר

האנדרטה בבאבי-יאר

- במהלך הזמן הבין הימלר, ראש האס.אס וסגנו של היטלר, כי שיטה זו של רציחה בעייתית ופוגעת בגרמניה:
 - התחמושת המתבזזת על רצח היהודים היא יקרה.
 - החיילים של עוצבות המבצע משתכרים באופן יומיומי בשל המראות הקשים אותם הם רואים (מפגש בין הרוצח לנרצח), דבר שפוגם ביכולתם המבצעית גם בעתיד.
 - בעיות נפשיות של היורים הלכו והתגברו.
 - קצב ההריגה איטי מהמתוכנן.
 - הדבר נעשה אמנם ביערות, אך הדי הירות נשמעים גם בערים.

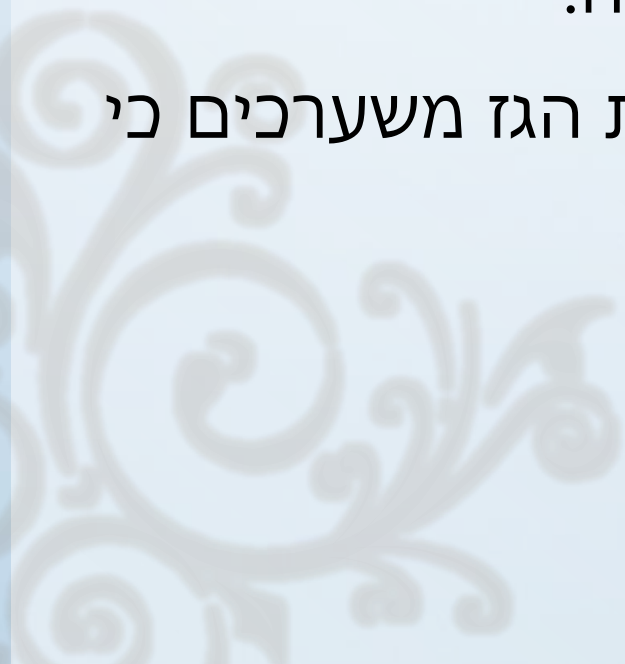
- לכן הוחלט לשכלל את אמצעי ההרג באמצעות משאיות גז. משאיות אלו הן משאיות אטומות וצינור הפליטה של המשאית מוחדר אל תוך הארגז שלה, בה יושבים ועומדים היהודים. כתוצאה מכך, בתוך כ-3/4 שעה היהודים במשאית נחנקים למוות.

מחנות השמדה

- בתקופה זו הוקם במערב פולין מחנה ראשון מסוגו שמטרתו השמדת יהודים. מחנה "חַלְמְנוֹ" היה מקום הוצאתם להורג של עשרות אלפי העיירות במערב פולין שסופחה לגרמניה.
- שיטת הרציחה במחנה הועתקה משיטת הטיהור שביצעו הנאצים בשנים 1939-1941 באזרחי גרמניה בעלי פגמים שונים, לטענתם, כגון נכים, בעלי הפרעות נפשיות, מפגרים, הומוסקסואלים וכו'.

מחנה
השמדה

- בשיטה זו הוכנסו היהודים למשאיות שצינור הפלטה (האגוז) חובר אל הארגז בו ישבו ועמדו היהודים והמשאית יצאה מהמחנה ועד שהגיעה ליער, היהודים כבר מתו בחנק. ביער המתינו (תחת שמירה כבדה) יהודים אחרים וקברו את היהודים מהמשאיות. לרוב גם יהודים אלו נרצחו בירייה.
- בשיטה זו של רצח בגאיות ההריגה ובמשאיות הגז משערכים כי נרצחו כמיליון יהודים וחצי.

ייחודה של האנטישמיות הנאצית ♦ שלבים במדיניות האנטי-יהודית ♦ מלחמת העולם השנייה ♦ הפתרון הסופי

ימין למעלה: יהודים מועלים
על משאיות בדרך לחלמנו.
שמאל למעלה: יהודים
ממתינים להעברתם
לחלמנו.
למטה מימין: אחת
ממשאיות הגז מחלמנו.
משמאל: האנדרטה
לקרבנות העיירות שנרצחו
בחלמנו. במעלה אדומים.

ועידת ואנזה

- רצח ההמונים בברית המועצות, ובעיקר הבעיות שנבעו מכך, בנוסף לכליאה ההמונית בגטאות הובילו לצורך למצוא פתרון סופי לבעיה היהודית באירופה בכלל.
- לא ברור מתי התקבלה ההוראה להתחיל ברצח השיטתי בבריה"מ, וגם לא ברור אם ההנחיה הייתה של היטלר ישירות או של עושי-דברו.
- בינואר 1942 מכנס ריינהרד היידריך, ראש משטרת הביטחון של הרייך, ועידה ברח' ואנזה בברלין. ועידה שמכונה 'ועידת ואנזה' ובה התקבלו ההחלטות **כיצד** (ולא האם) לחסל את היהודים באירופה.

olc.olca

קבוצה של פלוגות
הנאמנות להיטלר
ולרעיון הנאצי, אשר
היו אחראים לדיכוי
האלים נגד
האוכלוסייה הכבושה
בכלל ונגד היהודים
בפרט. הם היו
האחראים על ביצוע
הפתרון הסופי ועל
חיסול למעלה מ-20
מיליון פולנים ורוסים
אזרחים.

- היה ברור להוגי "הפתרון הסופי" שלא ניתן יהיה לבצע את ההשמדה של היהודים ללא תיאום בין רשויות הממשל השונות וללא שיתוף פעולה של משרדי הממשלה.
- בוועידה השתתפו ראשי הגסטאפו, האס.אס והמשטרה – מהאחראים על הכיבוש במזרח אירופה – לצד ראשי המנהל ממשד המשפטים, משרד הפנים, משרד החוץ, לשכת המפלגה, לשכת הקנצלר והמשרד הראשי לענייני "גזע ויישוב".

• הנושאים שעלו בוועידה:

- סקירת המדיניות הנאצית בשאלת היהודים עד עתה: ריכוז היהודים בגטאות בפולין, רציחתם בברית המועצות.
- מטרת ההחלטה על "הפתרון הסופי" ותיאור התנאים החדשים שנוצרו במזרח.
- הצגת טבלה שכללה נתונים מדויקים על מספר היהודים בכל אחת ממדינות אירופה, ובסה"כ 11,000,000 יהודים (!)
- הסבר דרכי ביצוע "הפתרון הסופי".
- העלאת בעיות בביצוע הפתרון הסופי כגון: הקמת גטו לזקנים, סדר עדיפויות לפינוי היהודים, סדר הגירוש למזרח ושאלת הצאצאים המעורבים.

- המשתתפים בוועדה גילו התלהבות ומחויבות לביצוע הפתרון הסופי.

- ניתן ללמוד מהוועדה על מגמת הטוטליות של הפתרון הסופי לשאלת היהודים: במסמך הוועידה מופיעות גם מדינות נייטרליות (שבדיה, שווייץ), שנכבשו חלקית (ברית המועצות), שלא נכבשו כלל (אנגליה) ובעלות ברית (ספרד ואיטליה).

יחודה של האנטישמיות הנאצית ♦ שלבים במדיניות האנטי-יהודית ♦ מלחמת העולם השנייה ♦ הפתרון הסופי

58.000	איטליה/כולל סרדיניה	131.800	א.הרייך הישן
200	אלבניה	43.700	אוסטמארק
40.000	קרואטיה	420.000	השטחים במזרח
3.000	פורטוגל	2,284.000	הגנראל-גוברנמן
342.000	רומניה/כולל בסראביה	400.000	ביאליסטוק
8.000	שבדיה	74.200	הפרוטקטוראט בוהמיה ומוראביה
18.000	שווייץ		אסטוניה – חופשית מיהודים (judenfrei)
10.000	סרביה	3.500	לאטביה
88.000	סלובקיה	34.000	ליטא
6.000	ספרד	43.000	בלגיה
55.500	תורכיה (החלק האירופי)	5.600	דנמרק
742.800	הונגריה		
5,000.000	ברית המועצות	165.000	צרפת/השטח הכבוש
2,994.684	אוקראינה	700.000	צרפת/השטח הבלתי כבוש
446.484	בילורוסיה, להוציא ביאליסטוק	69.600	יוון
		160.800	הולנד
		1.300	נורבגיה
	המדינות המסומנות בצהוב הן מדינות ניטרליות או שטרם נכבשו, ולמרות זאת כלולים ברשימת הוועידה.	48.000	ב.בולגריה
	שימו לב למספר היהודים באלבניה.	330.000	אנגליה
	בשטח צרפת הלא-כבוש כלול גם מספר היהודים בארצות אפריקה.	2.300	פינלנד
		4.000	אירלנד

משתתפי ועידת
ואנזה. השני משמאל
למעלה: ריינהרד
היידריך. מצד שמאל
למטה אדולף
אייכמן.

בוועידה השתתפו
15 איש, רובם הגדול
בעלי דוקטורט.

(מתוך התצוגה
במוזיאון
"יד ושם")

הבית בו כונסה ועידת ואנזה, 20.1.1942

יישום הפתרון הסופי

- מיד עם נעילת הוועידה החלו ההכנות לקראת ביצוע הפתרון הסופי. הבסיס היה הקמת מחנות באזורים מבודדים כדי שהדברים לא יראו ולא ישמעו לתושבי הסביבה, ושנית: ערמומיות ורמאות היהודים, תוך ניצול מצבם הנפשי והבריאותי בשילוחם ל"יישוב מחדש" במזרח. מדובר היה במסע הטעייה מכוון מצד הנאצים.

- שלושה מחנות הוקמו באזור המזרחי של הגנרל-גובנרמן: בלז'ץ, סוביבור וטרבלינקה. מחנות אלו אמורים לקלוט אליהם את הקרבנות ובתהליך של כמחצית שעה להמית את היהודים.

אנרל-גובנרמן

שטח במערב פולין
שבעבר היה חלק
מהאימפריה
הגרמנית ונלקח
ממנה בהסכמי
ורסאי בתום מלה"ע
ה-1. בעקבות
כיבוש פולין חלק זה
סופח (הוחזר)
לגרמניה והוקם בו
"ממשל כללי"
(מעין ממשלה)
כפוף וחלק
מהשלטון הנאצי.

- במחנות אלו שודרגה שיטת ההמתה בגז של משאיות הגז. במקום זאת הוקמו במקום חדרים גדולים שיכולים כל אחד להכיל כ-200 איש. אל החדרים הללו, שהיו אטומים, הוכנסו צינורות פליטה של מנועי טנקים. היהודים נחנקו למוות והגופות הוצאו לקבורה או לשריפה.

ייחודה של האנטישמיות הנאצית ♦ שלבים במדיניות האנטי-יהודית ♦ מלחמת העולם השנייה ♦ הפתרון הסופי

- שלושת מחנות אלו היו חלק **מ"מבצע ריינהרד"** על שם היידריך ריינהרד שנרצח בסלובקיה. במסגרת המבצע הוקמו שלושה מחנות זהים: **טרבלינקה** באזור צפון פולין, שעתיד לקלוט ולהשמיד את יהודי ורשה והסביבה. במחנה זה נרצחו 1,000,000 יהודים.
- **סוביבור** שעתיד לקלוט את יהודי מזרח פולין וחלק מרוסיה וכן יהודים רבים ממערב אירופה, וכן שבויי מלחמה רוסים. במחנה זה נרצחו כ-500,000 בני אדם, מחצית מהם יהודים.
- המחנה השלישי **בלז'ץ'** הוקם בדרום מזרח פולין ונועד לקלוט ולהשמיד בו את יהודי הסביבה, ובסה"כ נרצחו בו 250,000 יהודים.

- הגרמנים השתמשו בשיטות רמייה והסוואת מטרת השליחה למחנות ההשמדה. כיוון שבפולין היהודים שוכנו בגטאות, היה קל לגרמנים לערוך בהם 'אקציה' (פעולה בה נשלחים יהודים למחנות).
- האקציה הראשונה מגטו ורשה לטרבלינקה נערכה בערב ט' באב תש"ב, בה נשלחו עשרות אלפים לטרבלינקה.

ייחודה של האנטישמיות הנאצית ♦ שלבים במדיניות האנטי-יהודית ♦ מלחמת העולם השנייה ♦ הפתרון הסופי

- שיטת הרצח הייתה כולה אחוזה מרמה. היהודים הגיעו אל המחנה, לרוב אחרי מספר ימים בדרכים בקרונות בקר, בצפיפות נוראית, ללא שנשמו אוויר צח. הם הגיעו אחרי שנתיים ומעלה בגטאות, שפופים, עייפים ורעבים. הרכבת עצרה בכניסה למחנה, שם היו מקבלים אותם הנאצים בצעקות ובהפחדות קשות. הם הופרדו בין נשים וילדים עד גיל 14 וגברים לחוד.
- לקרבנות נאמר כי הם הגיעו למחנה מעבר ובקרוב יועברו ליישוב מחדש במזרח או שיועברו לעבודה יזומה. כל זאת לאחר שיעברו חיטוי ומקלחת, בשל החשש למגפות, ויקבלו בגדים חדשים בצאתם מהמקלחות עם אוכל ושתייה.

- מפעם לפעם הנאצים ביקשו עובדים לשלל מקצועות. היו אלו יהודים שתחזקו את המחנה.
- שאר היהודים (ברוב המקרים מדובר על כ-90%) נשלחו אל תאי הגזים ושם מצאו את מותם.

ייחודה של האנטישמיות הנאצית ♦ שלבים במדיניות האנטי-יהודית ♦ מלחמת העולם השנייה ♦ הפתרון הסופי

- בשלושת מחנות "מבצע ריינהרד" לא היו משרפות, והקרבות הוטמנו בבורות ענק. מאוחר יותר שרידי הגופות הוצאו ונשרפו.
- עד סוף 1942, כמעט ונשלמה מלאכת ההשמדה של יהודי הגנרל-גוברנמן ולא היה עוד צורך במחנות אלו. בלז' היה המחנה הראשון שנסגר בדצמבר 1942. בעקבות מרד אסירים שפרץ בטרבלינקה הוא נסגר באוגוסט 1943. סוביבור, שאמור היה להפוך למחנה ריכוז, נסגר באוקטובר 1943 לאחר מרד אסירים גדול שפרץ בו. היה זה המרד היחיד במחנות ההשמדה שממנו שרדו 50 איש לאחר השואה.

- בטרבלינקה מצאו את מותם רוב יהודי ורשה. כחצי מיליון יהודים חיו בגטו ורשה עד תחילת השילוחים. אחד מהאנשים הידועים והבולטים ברציחתם היה יאנוש קורצ'ק, מחנך יהודי מנהל בית היתומים בגטו.

ייחודה של האנטישמיות הנאצית ♦ שלבים במדיניות האנטי-יהודית ♦ מלחמת העולם השנייה ♦ הפתרון הסופי

Landwirtschaft

Stand der Karte im Jahre 1944 (nach dem Stand der Karte im Jahre 1944)

1:100000 (nach dem Stand der Karte im Jahre 1944)

Vernichtungslager Treblinka

Wohnlager

Leichenkammer

Leichenkammer

Leichenkammer

Totenlager

Außenlager

Baracke

Baracke

Baracke

Baracke

- המחנה הגדול ביותר הוקם בדרום מערב פולין בסמוך לעיירה 'אשוווצים', ונקרא אושוויץ. היה זה מחנה עבודה אדיר בו רוכזו עשרות אלפי יהודים שעבדו בעבודות פרך.
- בהמשך נבנה אושוויץ 3 ששמו 'בירקנאו'. מחנה בירקנאו היה מחנה השמדה בלבד. שיטת רצח היהודים במחנה הייתה "יעילה" יותר מבחינת הגרמנים – במקום נבנו תאי גזים שהחילו בתוכם כאלף יהודים בכל פעם. התאים היו מתחת לאדמה והיהודים הוכנסו אליהם במרמה כביכול שהם נכנסים להתקלח על מנת לעבור בהמשך ליישוב מחדש במזרח או לעבודות במחנה הסמוך, אושוויץ.
- אושוויץ-בירקנאו נחשב לסמל של "הפתרון הסופי" ובשיאו הושמדו בכל יום 10,000 יהודים!!

ייחודה של האנטישמיות הנאצית ♦ שלבים במדיניות האנטי-יהודית ♦ מלחמת העולם השנייה ♦ הפתרון הסופי

- במחנה השמדה זה השתמשו בגז ציקלון B, גז ששתמשים בו להדברת מזיקים. בניגוד למחנות של מבצע ריינהרד שם השתמשו במנועים.
- בנוסף, במחנה זה היו משרפות שפעלו 24 שעות ביום, ובהן נשרפו כל המוצאים להורג.
- בסוף שנת 1944 התמרדו במחנה האסירים שאחראים על הכנסת היהודים לתאי הגזים, לפינויים ולשריפתם. הם נקראו 'זונדרקומנדו'. ההתקוממות הצליחה בעקבות העברת אבק שריפה אל האסירים מהעובדות במפעלים השונים. ההתקוממות הייתה פיצוץ המשרפות במטרה שכך ימנעו את המשך הרצח.

- אושוויץ-בירקנאו נבחר להיות המקום בו יוקם מחנה המוות הגדול ביותר בשל הסמיכות שלו לצומת רכבות גדול באירופה – ממערב אירופה, מדרומה, ממרכזה וממזרחה.

ייחודה של האנטישמיות הנאצית ♦ שלבים במדיניות האנטי-יהודית ♦ מלחמת העולם השנייה ♦ הפתרון הסופי

- אל מחנה אושוויץ-בירקנאו גורשו גם ממערב אירופה. היהודים בארצות כמו צרפת והולנד שילמו, באופן אירוני, על הנסיעה אל המחנה במטרה להתיישב מחדש. כאשר הגיעו, לאחר ימים ארוכים של מסע ארוך ומתיש, בקרונות דחוקים, ללא תנאים היגייניים, ללא מזון ושתייה, נמסר להם כי הם מועברים לעבודה. נשים הופרדו מגברים ורופאי אס.אס ובראשם ד"ר מֶנְגֶּלֶה, עמדו ובחנו אותם וקבעו מי יזכה לעבור למחנה אושוויץ לעבודה ומי נגזר עליו מוות להמשיך לתאי הגזים. תהליך זה נקרא '**סלקציה**'.

ייחודה של האנטישמיות הנאצית ♦ שלבים במדיניות האנטי-יהודית ♦ מלחמת העולם השנייה ♦ הפתרון הסופי

שיטת ההסוואה הנאצית בגטאות

• הנאצים הפעילו מנגנון של הטעיה, רמייה והסוואה כלפי היהודים.

– כך הגטו הוצג כמקום בו יוכלו היהודים לחיות חיים עצמאיים וכי מדובר בשלב זמני עד לקביעת פתרון קבוע.

– היודנרט (מועצות היהודים) הוצגו כאוטונומיה שלטונית ליהודים.

– הגרמנים השתמשו בשפת צופן לכל עניין ההשמדה, כך "יישוב מחדש" היה העברה למחנות ההשמדה, "טיפול מיוחד" היה המתה, "התייצבות לעבודה" במערב אירופה היה למעשה העברה למחנות במזרח.

- הפעולות נעשו בחשאיות מוחלטת. חוסר הוודאות היה חשוב מאוד בגורם ההפתעה ליהודים, וגם להנהגת היהודים. כך כאשר פנו לראש היודנרט בוורשה, אדם צ'רניאקוב, להעביר 6000 יהודים ביום לידי הנאצים להעברה ל"יישוב מחדש", הוא התאבד.

- גם במחנות עצמם נהגו הנאצים בחשאיות מוחלטת. המחנות הוקמו במקומות מיוערים ורחוקים מעיני האנשים, בחלק מהמחנות היה ניקיון וסדר והייתה תחושה לכאורה שמדובר אכן במחנה מעבר או במחנה עבודה נעים. בכניסה במקרים רבים התנוסס שלט שאמר "העבודה משחררת".
- לקרבנות נאמר שהגיעו למחנה מעבר או עבודה, תאי הגזים הוסוו כחדרי מקלחות, תוך ניצול מצבם החיצוני של היהודים שחשו צורך במקלחת.

- תזמורת אסירים ניגנה ליהודים בכניסה לתאי הגזים.
- גטו טרזינשטאט שנמצא בצ'כוסלובקיה היה 'גטו לדוגמה' אותו הציגו הנאצים בפני הצלב האדום. בגטו היה אופרה ותיאטרון וממשל עצמי לכאורה.

- היהודים התקשו להאמין שהם מובלים להשמדה בשל ההסוואה הנאצית.
- הם התקשו להאמין שבמאה ה-20 יכולה להיות השמדת עם ועוד בידי אחד העמים הנאורים באירופה – העם הגרמני.
- היהודים, שהיו מנוסים במעשי רצח רבים, למדו לחיות באשליה ש'מחר יהיה טוב יותר', וכי 'כל סופה סופה לעבור'.
- היהודים לא היו חשופים לממדי ההשמדה. לא הייתה להם האפשרות לברר את המציאות.

אדם צ'רניאקוב מתאבד

- ביולי 1942 מקבל ראש היודנרט בגטו ורשה, אדם צ'רניאקוב, הודעה מהשלטונות להעביר ל"יישוב מחדש" 6000 יהודים בכל יום ללא הבדל מין, גיל או מעמד.
- צ'רניאקוב פונה לרבנים ושואל עצתם. הוא מחליט למסור את נפשו ומתאבד.

ייחודה של האנטישמיות הנאצית ♦ שלבים במדיניות האנטי-יהודית ♦ מלחמת העולם השנייה ♦ הפתרון הסופי

מצעדי המוות

- בסוף שנת 1944 ובתחילת 1945, כאשר הגרמנים ראו כי תבוסתם הולכת וקרבה – כאשר הצבא האדום משחרר עוד ועוד חלקים בפולין וצבאות בעלות הברית הולכות וסוגרות על גרמניה ממערב, החל פינויים של מחנות ריכוז, עבודה והשמדה מפולין אל תוך הרייך – לכיוון גרמניה.
- היהודים והלא יהודים הוצאו מהמחנות והוצעדו במשך מאות קילומטרים ברגל לכיוון גרמניה, כשהם קופאים מקור ומתים אחד אחר השני. קרוב ל-20 אלף יהודים מתו באופן זה.
- לא נמצאה הוראה לביצוע צעדות אלו. יש שטוענים שהתחלת הצעדות הייתה 'הגדלת ראש' של קציני האס.אס במחנות.

